

Фросина ТАШЕВСКА-РЕМЕНСКИ

“
*Umot neka
t i b i d e v o d a ~*
”

Изразот тоталитаризам настанал во меѓувоениот период како генерички поим за советскиот, фашистичкиот и националсоцијалистичкиот режим, за по Втората светска војна да се прошири на сите останати режими, кои ги воспоставиле комунистичките партии. Поимот тоталитаризам, и покрај многубројните критики кои последниве децении се привлекуваат во теоријата, останува најсоодветен за приказ на една реалност во која една партија и (или) нејзиниот водач, потпирајќи се врз владеењето со страв и сила во целост ги обезмислува граѓанските институции, граѓаните на државата ги покорува на својата власт и волја, присилувајќи ги на слепа послушност и уредувајќи го нивниот приватен и јавен живот, нивната свест.

Се смета дека со победата на либералната демократија и развојот на европскиот реалсоцијалистички систем, тоталитаризмот во целост исчезнал од историскиот хоризонт. Поради тоа, тоталитаризмот како теориска категорија во најголем дел е идеолошки оптоварена, а делумно и научно запоставена тема. Наспроти мислењето дека тоталитаризмот исчезнал од историскиот хоризонт, постојат мислења дека одреден број високоразвиени западни општества се соочу-

ваат со силна тенденција на негов развој во форма различна од "класичниот" тоталитаризам. Во современата социологија и политикологија често се губат од вид некои важни факти: прво, дека тоталитаризмот како структурно условена политичко-културна и социопсихолошка појава не е состојба, туку перманентна историска можност, која произлегува од логиката на либералниот капитализам и од модернизацијата како една од нејзините можни резултанти; и второ, дека носителите на тоталитаризмот, формите на неговото манифестирање, количеството на силата и бројот на жртвите се променлива категорија.

Уште еден современ парадокс зборува за никулците на современиот неототалитаризам, а се изразува како ревитализација и повторно воведување на поими од минатото во современиот политичкиот речник на XXI век, како што се, поимите протекторат или проконзул. "Класичните" тоталитаризми биле свртени кон "внатре", односно го спроведувале своето влијание во внатрешните граници на своите империи, додека современите нео-

вуваат сите елементи на тоталитаризам.

Според мислењето на професорот Е. Влајки од универзитетот во Лорен, тоа се следниве обележја: 1) Наметната идеологија на "слободни избори и слободен пазар", која ги опфаќа сите витални аспекти на современата човекова егзистенција со претпоставка дека секој поединец, народ и цивилизација треба да се придржува кон таа идеологија; 2) Формален повеќепартиски систем, кој всушност е еднопартиски. Тоа значи дека сите политички партии на новото тоталитарно општество, без разлика како се викаат, имаат иста идеологија, цели и однесувања; 3) Систем на организација на полиција (јавна и тајна), под контрола на владетелот на "новиот светски поредок", користејќи ја класичната бруталност, модерната наука, централизираните информативни системи, бихевиоралната психологија и воената организација, насочени против ниските класи и поединци, вклучувајќи и други држави, кои активно ќе се спротистават на веќе опишаната идеологија; 4) Технологијата, средствата на воените институции и воената ефек-

ТОТАЛИТАРИЗМОТ ОПШТЕСТВЕН ФЕ

Феноменот на тоталитаризмот, главно, се врзува за апсолутниот монопол на една "револуционерна партија над целото општество и не ја согледува можноста на тие тенденции и во внатрешпартиските системи".

тоталитарни тенденции на одделни држави се насочени кон други држави и народи, во што е содржана и квалитативната разлика во однос на тоталитаризмот, кој постоел пред Втората светска војна.

Американските советолози (проучувачи на поранешниот Советски Сојуз), Бенјамин Барбер и Херберт Спиро се едни од првите аналитичари кои тоталитаризмот го прикажале како "вредносно оптоварен поим, кој најчесто се користи за афирмација на еден (американскиот) и дијабелизација на друг (рускиот) систем", и предлагаат истражувачите да го напуштат овој пристап. Аналитичарот Љ. Тадиќ смета дека "изразите тоталитарна држава, тоталитарно општество, тоталитарна економија, тоталитарна револуција, тоталитарен режим, тоталитарна идеологија, тоталитарно планирање, тоталитарна управа, станале воедно и идеолошко пропагандни етикети и теориски поими".

Поаѓајќи од одредувањата на тоталитаризмот кои ги даваат класиците на теоретската мисла и земајќи ги предвид актуелните однесувања на моќните држави, некои западни аналитичари изнесуваат тврдeња дека во одредени модерни високоразвиени либерални земји се ја-

тива се речиси целосно под монопол и контрола на тесна политичко-економска елита; 5) Речиси апсолутна контрола и насочување на целата светска економија со посредство на мултинационалните корпорации, меѓународните монетарни институции, тајните акции и воени инвестиции.

Иако од анализите и од трудовите за тоталитаризмот може да се воочат некои негови константи (страв, етатизација на економијата и строго контролирано политичко однесување, идеолошки монопол од страна на една партија), денес со нивно посредство, според мислењето на професорот Видојевиќ, "многу тешко можат да се идентификуваат општествените процеси кои во еден дел можат да се идентификуваат како тоталитарни". Причините за тоа, според него се: прво, анализите на тоталитарниот феномен најчесто поаѓаат од искуствата на шпанската, нацистичката и руската револуција, со што се поистоветуваат историски многу различни појави, а притоа тоталитаризмот се смета за инцидентна историска појава; второ, во толкувањето и дефинирањето на тоталитаризмот се поаѓа од одредени социо-структурални услови

Треба да се согледа во која мерка современите медиуми зависат од тесен круг на политичка елита и дали е застапен процесот на униформизација на политичката свест, која се спроведува со посредство на современите информационални системи и медиумите.

(сеопштата општествено-економска криза, аномијата и општествената дезинтеграција поврзана со идеологијата на насилство на ултрадесничарските, расистичките, верско-шовинистичките, екстремно-националистичките или револуционерно-класните движења) и не се зема во предвид фактот дека тоталитаризмот може да се појави и од изобилство, исто како и од беда. Во анализите се изостават фактот дека тоталитаризмот не е само општествено-политички, туку и духовен феномен на колективната агресивност, која се раѓа како од сиромаштија, декласираност и беда, така и од оттуѓеност, "бегство од слободата и бесмислата на масовното потрошувачко општество";

трето, феноменот на тоталитаризмот, главно, се врзува за апсолутниот монопол на една "револуционерна партија над целото општество и не ја согледува можноста на тие тенденции и во внатрепартиските системи"; четврто, во анализите за тоталитаризмот не се разгледува можноста од трансформација на либерализмот во тоталитаризам, односно можноста високоразвиените држави од либерален тип да можат да имаат тоталитарна тенденција во својот иден развој; петто, во одредувањата на тоталитаризмот не се уважува можноста, освен внатрешна, постоење и на надворешно-политичка димензија на тоталитаризмот и тоталитарната тенденција; и шесто, феноменот

на тоталитаризмот се анализира под силно влијание, од една страна на стравот од Втората светска војна, а од друга страна тие анализи содржат и идеолошка димензија прилагодени на периодот на Студената војна.

Поради тоа, за да се потврди или да се исклучи хипотезата за можност од создавање на тоталитаризам во постмодерната, односно постиндустриската епоха, како и можните тоталитарни тенденции во политичката практика на некои западни држави, неопходно е суштинските обележја и критериуми на тоталитаризмот кои ги дале класиците на социолошко-политиколошката мисла, да се дополнат и да се прилагодат на изменета политичка и општествена рамка на современиот период. Во спротивно, тоа нема да биде ништо друго туку постапка на груб механички детерминизам лишен од секоја објективна и рационална содржина. Во таа смисла неопходно е да се согледа: 1) дали конкретниот систем или политички режим овозможува појава на радикални алтернативи на внатрешно и на глобално ниво, и каков е нивниот однос кон партиите, движењата, политичките личности и системите кои ја олицуваат таа алтернатива; 2) каква е положбата и функцијата на агенцијата на силата, пред сè, на армијата и на полицијата (тајна и јавна) во политичкиот систем и секојдневниот живот, како и каква е улогата на воено-индустриските комплекси во националната и во глобалната економија, како и нивното влијание во донесувањето на важните политички одлуки; 3) колку се почитуваат суверенитетот, рамноправноста и човековите права во меѓународните односи, а особено меѓу моќните и во секој поглед слабите; 4) во која мера надворешната политика на една или на повеќе држави ја карактеризираат насилство и сила, како и тоа колку таа политика ја карактеризира перманентно производство на "програмирани надворешни непријатели и контрадикторни уверувања кои се наметнуваат на јавното мислење (на пример, санкциите и воената окупација станаа сигурен и ефикасен метод и "неопходен пат кон мирот", "хуманитарното бомбардирање", "коллатералната штета" и сл.); 5) во која мерка современите медиуми зависат од тесен круг на политичка елита и дали е застапен процесот на униформизација на политичката свест, која се спроведува со посредство на современите информационални системи и медиумите.

Без согледување и примена на овие критериуми, во денешно време не е можно е да се препознае тоталитаризмот. Со примената на овие критериуми можат да се релативизираат неаргументираните тврдења дека земјите на либералната демократија, по поразот на нацизмот и фашизмот во Втората светска војна, не можат да се движат кон некој облик на тоталитаризам. Притоа, тој априоризам го прави основното ограничување на теоретската позиција на повеќето западни автори, кои се занимаваат со проблемот на тоталитаризмот.

Продолжува...

КАКО СОВРЕМЕН НОМЕН (прв дел)

